

**ΟΜΙΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ**

ΠΡΟΣ ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗ ΓΩΡΓΟΥ ΑΡΕΣΤΗ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ, 3 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2016

Κωνσταντίνος Λυκούργος

Εκλεκτοί προσκεκλημένοι, εκπρόσωποι των εκτελεστικών, νομοθετικών και δικαστικών αρχών της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αγαπητοί συνάδελφοι, κυρίες και κύριοι,

Είναι για μένα μεγάλη χαρά και τιμή να βρίσκομαι απόψε σε αυτή την εκδήλωση του Κυπριακού Συνδέσμου για το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, μπροστά σ'ένα τόσο εκλεκτό ακροατήριο, όπου βλέπω πολλά γνωστά και αγαπητά μου πρόσωπα. Με την παρουσία σας εδώ δείχνετε τη σημασία που αποδίδετε στην ευρωπαϊκή ενοποίηση και την εκτίμηση που τρέφετε προς το πρόσωπο του τιμώμενου απόψε Γιώργου Αρέστη. Ως κάποιος που αφιέρωσε ολόκληρη του την καριέρα στο ευρωπαϊκό δίκαιο, θεωρώ ιδιαίτερο προνόμιο το ότι μου ζητήθηκε να μιλήσω σ'αυτή την εκδήλωση για το Γιώργο Αρέστη, τον πρώτο Κύπριο δικαστή του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το να ασχολείται κανείς στην Κύπρο με το ευρωπαϊκό δίκαιο δεν είναι κάτι το πραγματικά ουδέτερο. Στις δεκαετίες του 90 και του 2000, πέραν του ότι τύγχαναν διαπραγματεύσεως οι όροι της ένταξης μας στη Ένωση, η σταδιακή εναρμόνιση της κυπριακής νομοθεσίας με αυτό που αποκαλούσαμε τότε το κοινοτικό δίκαιο ή το κοινοτικό κερτημένο έφερε μια σιωπηλή αλλά πραγματική επανάσταση στη χώρα μας. Αποκτήσαμε με αυτό τον τρόπο, μεταξύ άλλων, περιβαλλοντική πολιτική, πολιτική ανταγωνισμού και προστασίας του καταναλωτή, ανεξάρτητες αρχές των οποίων ο σκοπός είναι να προστατεύουν τον πολίτη, πράγματα περίπου άγνωστα στη χώρα μας μέχρι τότε. Πέραν τούτου, η θέσπιση ενός τεράστιου αριθμού εναρμονιστικών νομοθετημάτων επέτρεψε τον εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας μας σε πάρα πολλούς τομείς όπου αυτή είχε αλλάξει ελάχιστα από το 1960.

Σήμερα, η ενασχόληση με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ μπορεί να δίνει την εντύπωση ότι έχει καταστεί ρουτίνα, παραμένει ωστόσο περισσότερο απαραίτητη παρά ποτέ, καθότι επιτρέπει τη στήριξη και τη διάδοση της ιδέας και των αρχών της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Πριν λίγες μέρες, είχα την ευκαιρία να διαβάσω μια ανάλυση για τον εμφύλιο πόλεμο της Ισπανίας, για τις τεράστιες καταστροφές, τον ανθρώπινο πόνο και τους διάφορους τρόπους με τους οποίους οι ευρωπαϊκές δυνάμεις είτε επέτρεψαν είτε ακόμα και συνέβαλαν σε όλα αυτά. Είναι έτσι, βλέποντας τη διχόνοια, τον πόλεμο και την καταστροφή που επικρατούσαν στην καρδιά της Ευρώπης πριν λίγες μόνο δεκαετίες, που συνειδητοποιεί κανείς το μεγαλύτερο επίτευγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: τη διασφάλιση της ειρήνης, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου στην Ευρώπη. Διανύουμε σήμερα τη μεγαλύτερη περίοδο ειρήνης στη γηραιά ήπειρο από τη πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ενώ στη μεγάλη πλειονότητα των ευρωπαϊκών κρατών η δημοκρατία έχει εδραιωθεί. Σήμερα, αυτά τα επιτεύγματα, που κακώς για αρκετά χρόνια θεωρούσαμε δεδομένα, διαπιστώνουμε ότι κινδυνεύουν από τις αλληπάλληλες κρίσεις που παράγουν φόβο, εσωστρέφια και εθνικισμό.

Το να προωθείς το ευρωπαϊκό δίκαιο, τη μελέτη, τη γνώση και την εφαρμογή του, όπως πράττει ο Κυπριακός Σύνδεσμος για το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και η FIDE, της οποίας ο σύνδεσμος αυτός είναι μέλος και της οποίας ο Πρόεδρος μας τιμά με την παρουσία του απόψε, δεν είναι έργο ουδέτερο. Είναι έργο υπέρ της δημοκρατίας, της συνεργασίας, των ανοιχτών συνόρων και των ανοιχτών μυαλών, έργο το οποίο συμβάλλει στη διασφάλιση του κράτους δικαίου πάνω σε μια κοινή βάση σε όλη την Ευρώπη.

Στο έργο της ερμηνείας και εφαρμογής του ευρωπαϊκού δικαίου τάχθηκε, το 2004, να συμβάλει ο Γιώργος Αρέστης, ως ο πρώτος Κύπριος δικαστής του ανώτατου δικαιοδοτικού οργάνου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Δικαστήριο της ΕΕ (το ΔΕΕ), το οποίο απαρτίζεται από ένα δικαστή από το κάθε κράτος μέλος, χωρίς ασφαλώς ο δικαστής αυτός να εκπροσωπεί το κράτος καταγωγής του, έχει έντονα ομοσπονδιακά χαρακτηριστικά. Λαμβάνει αποφάσεις οι οποίες είναι εκτελεστές σε όλα τα κράτη μέλη. Ενώ χρησιμεύει συχνά ως όργανο προσανατολισμού, ως πυξίδα που οδηγεί τα κράτη μέλη στο να συμμορφώνονται με τις υποχρεώσεις τους, πιο σημαντική είναι η συνεργασία και ο διάλογος που έχει με τους εθνικούς δικαστές μέσω της διαδικασίας της προδικαστικής παραπομπής. Οι αποφάσεις του ΔΕΕ που εκδίδονται σε απάντηση ερωτημάτων που του παραπέμπονται από εθνικά δικαστήρια αναφορικά με την ερμηνεία ή την ισχύ του δικαίου της Ένωσης, επιτρέπουν τη διασφάλιση της τήρησης και της ομοιόμορφης ερμηνείας του δικαίου αυτού στην επικράτεια του συνόλου των κρατών μελών.

Το ΔΕΕ είναι, μεταξύ άλλων, το συνταγματικό δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πέραν από το σημαντικό ρόλο που διαδραμάτισε στην καθιέρωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του δικαίου της Ένωσης και στην ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, πέραν επίσης από το ρόλο του για τη συνεχή διευκρίνιση των διαχωριστικών ορίων των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών

μελών της, έχει αποκτήσει σταδιακά ένα αυξανόμενο ρόλο στην προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός της Ένωσης. Σήμερα, σε μία Ένωση που βρίσκεται σε κρίση, όπου η εμπιστοσύνη των πολιτών είναι σε χαμηλά επίπεδα, το ΔΕΕ καλείται λοιπόν να προστατεύσει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, διασφαλίζοντας τόσο τα δικαιώματα των πολιτών όσο και τα κεκτημένα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Σε αυτό το σημαντικό θεσμικό όργανο της Ένωσης, ο Γιώργος Αρέστης, ένας κατηρητησμένος, ευρυμαθής και αφοσιωμένος δικαστής, διέπρεψε για περισσότερα από δέκα χρόνια. Η μακρά πείρα του ως εθνικού δικαστή, ο οποίος χειρίστηκε θέματα αστικού, ποινικού και διοικητικού δικαίου, υπήρξε ιδιαίτερα χρήσιμη κατά τη διάρκεια της θητείας του στο ΔΕΕ, του οποίου οι αρμοδιότητες είναι σχεδόν τόσο ευρείες όσο κι εκείνες της ίδιας της Ένωσης. Τα ζητήματα που έχει να χειριστεί το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου χαρακτηρίζονται, πράγματι, από μια μεγάλη ποικιλομορφία, και συνεχώς εξελίσσονται, ακολουθώντας τα ζητήματα που απασχολούν το σύγχρονο κόσμο. Ενώ σε περασμένες δεκαετίες οι αποφάσεις του ΔΕΕ είχαν ως αντικείμενο κυρίως την ελεύθερη διακίνηση προσώπων, εμπορευμάτων, κεφαλαίων και υπηρεσιών, καθώς και την Κοινή Γεωργική Πολιτική, σήμερα το Δικαστήριο ασχολείται πολύ περισσότερο με θέματα αλλοδαπών και μετανάστευσης, τρομοκρατίας, αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης και ρύθμισης των διαφόρων ζητημάτων που γεννώνται στο πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας, όπως είναι, μεταξύ άλλων, η προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και, γενικότερα, της ιδιωτικής ζωής.

Κατά την περίοδο που διετέλεσε μέλος του ΔΕΕ, ο Γιώργος Αρέστης συμμετέσχε στην εκδίκαση πολλών εκατοντάδων υποθέσεων, σε πάρα πολλές από τις οποίες ήταν εισηγητής δικαστής. Οι υποθέσεις αυτές καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα τομέων. Η αναφορά σε όλες τις σημαντικές υποθέσεις που χειρίστηκε είναι ασφαλώς αδύνατη στο στενό πλαίσιο της αποψινής εκδήλωσης. Έχω λοιπόν προβεί σε μία επιλογή, για τον υποκειμενικό χαρακτήρα της οποίας ελπίζω πως θα με συγχωρέσει.

Η πρώτη υπόθεση στην οποία θα ήθελα να αναφερθώ σχετίζεται με ένα τομέα όπου ο Γιώργος Αρέστης χειρίστηκε αρκετές δεκάδες υποθέσεων και κατέστη ο κατεξοχήν ειδικός δικαστής, αυτό των μέτρων που λαμβάνει η ΕΕ για να καταπολεμήσει το ντάμπινγκ. Ως γνωστό, ενώ το ΔΕΕ έχει αναγνωρίσει προ πολλού ότι οι διεθνείς συμβάσεις που δεσμεύουν την Ένωση μπορούν να παράγουν άμεσα αποτελέσματα, ότι μπορούν δηλαδή να τυγχάνουν επίκλησης από ιδιώτες, και ότι υπερισχύουν του παραγώγου δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο δεν έχει αναγνωρίσει ότι παράγουν τέτοια αποτελέσματα οι συμβάσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ). Με άλλα λόγια, η νομιμότητα του παραγώγου δικαίου της Ένωσης δεν ελέγχεται, πλην στενά διατυπωμένων εξαιρέσεων, στη βάση συμβάσεων του ΠΟΕ. Από την

απόφαση στην υπόθεση **IKEA Wholesale** (C-351/04), με εισηγητή το Γιώργο Αρέστη, είναι πλέον δεδομένο ότι το ίδιο ισχύει και με τις αποφάσεις των οργάνων του ΠΟΕ. Συγκεκριμένα μια απόφαση του Οργάνου Επίλησης Διαφορών του Παγκόσμιου αυτού Οργανισμού, από την οποία προέκυπτε ότι ένας κοινοτικός κανονισμός που επέβαλλε δασμό αντιντάμπινγκ ήταν ασύμβατος με τους κανόνες του ΠΟΕ, δεν κρίθηκε από το ΔΕΕ ως καθοριστική για την αξιολόγηση της νομιμότητας του εν λόγω κοινοτικού κανονισμού. Το Δικαστήριο διαφύλαξε έτσι την αυτονομία των κινήσεων και των πράξεων της ΕΕ στον τομέα του διεθνούς εμπορίου. Αξίζει να διευκρινιστεί ότι ο επίδικος κοινοτικός κανονισμός κρίθηκε τελικά άκυρος από το ΔΕΕ, αλλά για άλλους λόγους.

Αριθμός σημαντικών αποφάσεων στη βάση εισήγησης του Γιώργου Αρέστη εκδόθηκε από το Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως του Δικαστηρίου στον τομέα των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Μία από αυτές, με ιδιαίτερη οικονομική σημασία στο σύγχρονο κόσμο, είναι η απόφαση **SAS Institute** (C-406/10), της οποίας η κύρια συμβολή αφορά την ερμηνεία του άρθρου 1 της οδηγίας 91/250 για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών, και συγκεκριμένα τη διευκρίνιση της έκτασης της προστασίας αυτής. Με την απόφαση του αυτή το ΔΕΕ έκρινε πως οι λειτουργικές δυνατότητες ενός προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, η γλώσσα προγραμματισμού και ο μορφότυπος αρχείων δεδομένων που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο ενός προγράμματος δεν συνιστούν μορφή εκφράσεως του προγράμματος. Συνεπώς, αυτά τα στοιχεία δεν προστατεύονται με το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή, υπό την έννοια της αναφερόμενης οδηγίας.

Επιπλέον, όσον αφορά τα δικαιώματα των χρηστών που κατέχουν, κατόπιν άδειας, αντίγραφο προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, το Δικαστήριο τόνισε πως το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί του εν λόγω προγράμματος δεν προσβάλλεται όταν ο χρήστης δεν έχει πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα, αλλά περιορίζεται στη μελέτη, την παρατήρηση και τη δοκιμή του προγράμματος, προκειμένου να αναπαράγει τις λειτουργικές του δυνατότητες σε ένα άλλο πρόγραμμα.

Τέλος, όσο αφορά το εγχειρίδιο χρήσεως προγράμματος ηλεκτρονικού υπολογιστή, το Δικαστήριο έκρινε πως πρόκειται για λογοτεχνικό έργο που προστατεύεται ως τέτοιο.

Αυτό με οδηγεί φυσιολογικά να αναφερθώ στην υπόθεση **Sony Music Entertainment** (C-240/07), που αφορά στην προστασία έργων βραβευμένων με Νόμπελ Λογοτεχνίας. Οι προδικαστικές ερωτήσεις που υποβλήθηκαν στο ΔΕΕ στην υπόθεση αυτή αφορούσαν την προστασία στη Γερμανία των δικαιωμάτων του

παραγωγού των φωνογραφημάτων των τραγουδιών του Bob Dylan «Blowin in the Wind» και «Gates of Eden». Πράγματι, τα τραγούδια αυτά, δεδομένου ότι ηχογραφήθηκαν πριν την 1.1.1966, ουδέποτε προστατεύθηκαν με βάση το δίκαιο της Γερμανίας. Με την απόφασή του το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 10 (παράγραφος 2) της οδηγίας 2006/116 για τη διάρκεια προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενικών δικαιωμάτων και έκρινε πως η διάρκεια προστασίας των δικαιωμάτων των παραγωγών φωνογραφημάτων, δηλαδή η περίοδος πενήντα ετών μετά την πραγματοποίηση της υλικής ενσωμάτωσης, ισχύει σε όλα τα κράτη μέλη αν την 1^η Ιουλίου 1995 το φωνογράφημα αυτό προστατευόταν σε τουλάχιστον ένα κράτος μέλος κατ' εφαρμογή των εθνικών του διατάξεων. Συνεπώς, αυτό που έχει σημασία είναι η πρότερη προστασία του επίμαχου αντικειμένου σε ένα οποιοδήποτε κράτος μέλος, χωρίς να απαιτείται το εν λόγω κράτος να είναι εκείνο εντός του οποίου ζητείται η προστασία που προσφέρει η οδηγία 2006/116.

Αλλάζοντας τομέα, θα ήθελα να αναφερθώ σε μια υπόθεση που παρουσιάζει ενδιαφέρον για την Κύπρο. Πρόκειται για την υπόθεση **ELISA** (C-451/05), όπου η ELISA δεν είναι μια χαριτωμένη κοπέλα, αλλά μια λουξεμβουργιανή επενδυτική εταιρεία. Στην υπόθεση αυτή, στη βάση ερωτημάτων που του υπέβαλε το Cour de cassation της Γαλλίας, το ΔΕΕ αξιολόγησε κατά πόσον η εφαρμογή του γαλλικού φόρου περιουσίας στα ακίνητα εταιρειών εγκατεστημένων σε άλλο κράτος μέλος ήταν συμβατή με τους κανόνες της Ένωσης που προστατεύουν την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων.

Με βάση την αμφισβητούμενη εθνική κανονιστική ρύθμιση, για να τύχουν απαλλαγής από τον επίδικο φόρο, τα νομικά πρόσωπα που δεν είχαν την έδρα τους στην Γαλλία εξαρτιόντουσαν, αντίθετα προς τους λοιπούς φορολογούμενους, από την πλήρωση μιας επιπλέον προϋπόθεσης, που συνίστατο στην ύπαρξη, μεταξύ της Γαλλίας και του κράτους όπου είχαν την έδρα τους, μιας σύμβασης διοικητικής συνδρομής προς καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής. Το ΔΕΕ έκρινε πως η εν λόγω κανονιστική ρύθμιση συνιστούσε, για τα οικεία νομικά πρόσωπα, περιορισμό της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων.

Προχώρησε λοιπόν να εξετάσει αν ο περιορισμός αυτός μπορούσε να δικαιολογηθεί από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος. Η Γαλλική κυβέρνηση υποστήριζε ότι ο αμφισβητούμενος κανόνας αποτελούσε μέρος του μηχανισμού καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και είχε ως σκοπό να παροτρύνει τα νομικά πρόσωπα που είχαν, άμεσα ή έμμεσα, την κυριότητα ακινήτου στη Γαλλία να αποκαλύπτουν την ταυτότητα των μετόχων ή εταίρων τους. Αν και, με βάση πάγια νομολογία του, η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής συνιστά επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος, το ΔΕΕ κατάληξε στο συμπέρασμα πως το συγκεκριμένο μέτρο ήταν δυσανάλογο για την επίτευξη του σκοπού αυτού, εφόσον η Γαλλία

μπορούσε να είχε θεσπίσει λιγότερο αυστηρά μέτρα, όπως για παράδειγμα να δώσει τη δυνατότητα σε εταιρείες με έδρα σε άλλο κράτος μέλος να προσκομίσουν δικαιολογητικά έγγραφα με τα οποία να αποδεικνύεται η ταυτότητα των μετόχων τους. Η εξέλιξη της νομολογίας αυτής συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, όπου διαπιστώνουμε πως το ΔΕΕ είναι πολύ πιο αυστηρό ως προς τους περιορισμούς που τα κράτη μέλη μπορούν να επιβάλουν για να καταπολεμήσουν τη φοροδιαφυγή σε εταιρείες εγκατεστημένες εντός της ΕΕ παρά σε εταιρείες εγκατεστημένες σε τρίτες χώρες.

Σε άλλο τομέα πάλι, αυτό της διαφάνειας, και ιδιαίτερα της πρόσβασης του κοινού στα έγγραφα των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, απόφαση σταθμό αποτέλεσε η **Technische Glaswerke Ilmenau** (C-139/07), όπου το ΔΕΕ αναγνώρισε ότι επιτρέπεται σε ένα θεσμικό όργανο της Ένωσης να στηρίζεται σε γενικά τεκμήρια, τα οποία εφαρμόζονται σε ορισμένες κατηγορίες εγγράφων, ώστε να απορρίπτει την πρόσβαση του κοινού σε έγγραφα ενός διοικητικού φακέλου, εφόσον η γνωστοποίηση τους θα έθιγε την προστασία σκοπού έρευνας - στη συγκεκριμένη περίπτωση θα έθιγε την εξέταση κρατικών ενισχύσεων. Σε συνέχεια της απόφασης αυτής, στα πλαίσια της μεταγενέστερης του νομολογίας, το ΔΕΕ ερμήνευσε στενά τον κανονισμό 1049/2001 για την πρόσβαση στα έγγραφα όσον αφορά τις αιτήσεις πρόσβασης σε έγγραφα σχετιζόμενα γενικά με διαδικασίες ανταγωνισμού. Συγκεκριμένα, επέκτεινε την ύπαρξη γενικών τεκμηρίων υπέρ της μη πρόσβασης σε έγγραφα, τόσο στις διαδικασίες ελέγχου των συγκεντρώσεων¹ όσο και στις διαδικασίες ελέγχου των συμπράξεων.²

Τέλος, θα ήθελα να αναφερθώ σε δύο αποφάσεις του Τμήματος Μείζονος Συνθέσεως που εκδόθηκαν λίγες μόνο μέρες πριν αποχωρήσει ο Γιώργος Αρέστης από το Δικαστήριο, οι οποίες αφορούν τα πολύ ευαίσθητα ζητήματα των προσφύγων και και παράνομων μεταναστών. Οι σχετικές υποθέσεις αφορούσαν την κράτηση παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι, ενόψει της απομάκρυνσης τους από την ΕΕ, κρατούνταν ή είχαν κρατηθεί σε φυλακές στη Γερμανία, ενώ η σχετική οδηγία (2008/115) προβλέπει, κατά κανόνα, ότι η κράτηση αυτή λαμβάνει χώρα σε ειδικές εγκαταστάσεις κράτησης. Η κράτηση σε σωφρονιστικό κατάστημα επιτρέπεται μόνο όταν το κράτος μέλος δεν μπορεί να εξασφαλίσει τη διαμονή σε ειδικές εγκαταστάσεις κράτησης και, σε τέτοια περίπτωση, η διάταξη της οδηγίας επιβάλλει όπως οι υπό κράτηση υπήκοοι τρίτων χωρών κρατούνται χωριστά από τους κρατούμενους του κοινού ποινικού δικαίου.

Στην πρώτη υπόθεση, οι **Bero και Bouzalmate** (C-473/13, C-514/13), κρατούνταν ή είχαν διατελέσει υπό κράτηση σε σωφρονιστικά καταστήματα στη Φρανκφούρτη και το Μόναχο, αντίστοιχα, διότι τα οικεία ομόσπονδα κράτη της Γερμανίας (τα

¹ C-404/10 P, *Επιτροπή κατά Editions Odile Jacob* ; C-477/10 P, *Agrofert*.

² C-365/12 P, *EnBW*.

Länder) δεν διέθεταν τις προβλεπόμενες στην οδηγία ειδικές εγκαταστάσεις κράτησης. Στη δεύτερη υπόθεση, η κα Pham (C-474/13) κρατήθηκε σε σωφρονιστικό κατάστημα μαζί με κρατούμενους του κοινού ποινικού δικαίου, εφόσον έδωσε γι' αυτό τη γραπτή της συναίνεση, με σκοπό να βρίσκεται σε επαφή με ομοεθνείς της που κρατούνταν εκεί.

Με τις δύο αποφάσεις του, το ΔΕΕ αποφάσισε, πρώτον, ότι σε κράτος μέλος που έχει ομοσπονδιακή δομή, το εν λόγω κράτος μέλος οφείλει να εξασφαλίζει ότι οι αρμόδιες αρχές ομόσπονδου κράτους που δεν διαθέτει ειδικές εγκαταστάσεις κράτησης θα μπορούν να τοποθετούν τους υπηκόους τρίτων χωρών σε τέτοιες εγκαταστάσεις ευρισκόμενες εντός άλλων ομόσπονδων κρατών. Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απαγόρευση να κρατούνται πολίτες τρίτων χωρών σε σωφρονιστικό κατάστημα μαζί με κρατούμενους του κοινού ποινικού δικαίου είναι απόλυτη και δεν μπορεί να παραμερίζεται με τη συναίνεση του ενδιαφερόμενου. Με τη νομολογία του αυτή, διαμορφωθείσα με εισηγητή δικαστή το Γιώργο Αρέστη, το ΔΕΕ συμβάλλει στην αξιοπρεπή μεταχείριση των μεταναστών και στο διαχωρισμό τους από τους κοινούς κρατούμενους.

Σταματώ εδώ, λόγω χρόνου, την αναφορά μου σε συγκεκριμένες υποθέσεις, έστω και αν υποθέσεις με εισηγητή το Γιώργο Αρέστη αγγίζουν επίσης πολλούς άλλους τομείς του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως είναι η ελεύθερη διακίνηση εμπορευμάτων, το τελωνειακό δίκαιο, η Κοινή Γεωργική Πολιτική και οι κανόνες προστασίας του περιβάλλοντος.

Αποχωρώντας από το ΔΕΕ, ο Γιώργος Αρέστης άφησε πίσω του μια άριστη φήμη, που κατέστησε το έργο του διαδόχου του πιο απαιτητικό. Μεταξύ των συναδέλφων που εργάστηκαν μαζί του χαίρει ιδιαίτερης εκτίμησης για τη σοβαρότητά του, τον επαγγελματισμό του και την πρακτική και συνετή προσέγγισή του των υποθέσεων, ενώ ο ευπροσήγορος χαρακτήρας του τον κατέστησε αγαπητό τόσο εντός του Δικαστηρίου όσο και, γενικότερα, στην κοινωνία του Λουξεμβούργου. Πιστεύω ότι, ως προς τούτα, η παρουσία απόψε του συναδέλφου José Luis da Cruz Vilaça μιλά από μόνη της. Η αξία του Γιώργου Αρέστη αναγνωρίστηκε εξάλλου και εκτός του Δικαστηρίου, με την αναγόρευση του σε επίτιμο διδάκτορα του Πανεπιστημίου του Κεντ και, εφόσον αποχώρησε από το ΔΕΕ, με το διορισμό του ως δικαστή στο Διεθνές Δικαστήριο του Κατάρ, το οποίο είναι αρμόδιο για να επιλαμβάνεται στη χώρα αυτή υποθέσεων που έχουν διεθνή ή διασυνοριακά στοιχεία.

Πριν κλείσω, οφείλω να αναφερθώ σε ένα τελευταίο και εξαιρετικά σημαντικό χαρακτηριστικό του Γιώργου Αρέστη ως δικαστή του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εκτός από δικαστής, και χωρίς ασφαλώς να θίγεται η απαραίτητη ανεξαρτησία του, ήταν και πρεσβευτής της ημικατεχόμενης χώρας του και της πολυαγαπημένης του πόλης της Αμμοχώστου, την οποία γνώριζε σε όποιο συναντούσε στο Λουξεμβούργο, μη επιτρέποντας σε κανέναν να την ξεχάσει ή να

στρέψει αλλού το βλέμμα προσποιούμενος πως δεν γνωρίζει. Με αυτό τον τρόπο, με αυτή την καθημερινή του στάση, ο Γιώργος Αρέστης μας δίνει ένα λαμπρό παράδειγμα του τι πρέπει να είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση του σήμερα και του αύριο: πιστή στις ρίζες της, σεβόμενη απόλυτα τις εθνικές ταυτότητες και τις ιδιαιτερότητες των κρατών μελών της, αλλά ταυτόχρονα ένας θεσμός που επιτρέπει στα κράτη και τους πολίτες τους να ξεπερνούν το στενό εθνικό τους πλαίσιο, να αναπτύσσουν πολύ πλατύτερα τη δράση και τα όνειρά τους, ένας θεσμός αλληλεγγύης που μας επιτρέπει να βοηθούμαστε οι ίδιοι ενώ είμαστε ανοικτοί προς τους άλλους. Με άλλα λόγια, ένας θεσμός που δεν αφαιρεί τίποτα από τους Ευρωπαίους πολίτες, αλλά τους προσθέτει πολλά. Είναι λοιπόν μέσα σ' αυτό το θεσμό που ο Γιώργος Αρέστης είναι απόλυτα Κύπριος και ταυτόχρονα απόλυτα Ευρωπαίος και που κατά τη διάρκεια της καριέρας του υπήρξε ένας καταξιωμένος Κύπριος δικαστής, ο οποίος στη συνέχεια αναδείχθηκε σε ένα εξάίρετο δικαστή της Ευρωπαϊκής Ένωσης.